

Waarschoot

Bos, bel, bargie en brand

23 juni 2012

Hij staat bij een kruispunt en er staat een houten bank voor. Hij beeft. Of liever: zijn blaadjes beven want het is een boom. Hij is concreet genoeg maar toch is hij niet echt. Men heeft hem bedacht met de naam *Bevende Hazelaar* terwijl het eigenlijk een linde is. Daar komt nog bij dat het niet meer de originele boom is. De „echte“ weerstond na ongeveer 500 jaar de storm niet meer en viel om. Er werd een nieuwe geplant en aan de steunen die het jonge boompje moeten leiden werd het kapelletje van *Onze-Lieve-Vrouw van de Bevende Hazelaar* opnieuw opgehangen.

De boom staat op de kruising van veldwegen naar Sleidinge en Lembeke. Eertijds stond er ook nog een soort offerblok, een busje, bij het kapelletje. Daarin kon de gelovige zijn goede gave deponeren. Kooplui die er passeerden op weg naar Sleidinge of Lembeke stopten er wel eens een cent in. Om voordelige zaken af te smeken. Wie het offerblok tenslotte op een legale wijze mocht leegmaken dat weet ik niet. Wel bracht de aanwezigheid van geld sommige individuen al eens op slechte gedachten. Ik vond een persbericht uit 1953 zoals dat in het dagblad „Het Volk“ verscheen. Er moet ergens een fout zitten in het citaat want zoals het er staat is het nauwelijks steekhoudend:

„Het geheim van de Bevende Hazelaar.

Verleden week werd er rond de Bevende Hazelaar een lichtend vuur waargenomen. Het geldbusje van de plank met de woorden: Een goede hand plaatste mij, een kwade hand ontvreemde mij, waren verdwenen. Vragen de nachtbranders weer aandacht voor De Bevende Hazelaar?“

Moord en doodslag

Er was inderdaad wel iets vreemds met die boom. Let wel: niet enkel door dat beven maar in al de eeuwen dat de boom daar stond, volkomen alleen in het open veld, is hij niet één keer door de bliksem getroffen. Bij zoverre dat landarbeiders onder zijn bladerdak gingen schuilen wanneer ze doende op de akkers door een onweer werden overvallen. Terwijl iedereen toch weet dat je net dát niet moet doen: onder een boom gaan staan bij een onweer. Desondanks. In betere weersomstandigheden ging men onder het schaduwrijke lover zitten om aan de middaghitte te ontsnappen en mekaar verhalen te vertellen. Zoals dat wat met deze boom samenhangt. De vertelling verklaart ook waarom de blaadjes van deze pseudo-hazelaar beven.

Wanneer je hard genoeg met de voet stampt op de grond waarop de boom staat, dan klinkt het hol. Alsof er een gewelf onder de grond zit. Dat komt doordat er een lijk begraven ligt! Van een edelman. Het is namelijk een graaf die daar begraven ligt. Nu ja, nomen est omen. Evenwel was deze het slachtoffer van een grove vergissing. Op het einde van de vijftiende eeuw kwam er een eind aan de Oostenrijkse overheersing in onze streken. De Oostenrijkers werden uit het land verdreven en daarbij hielp de lokale bevolking met veel overtuiging. Men achtervolgde de voormalige bezetter gewapend met rieken en stokken om ze eens duchtig op hun falie te geven wanneer de gelegenheid zich voordeed. De bevrijding werd meestal gevierd met veel bier en gezang. Dat was hier in het Meetjesland niet anders. Naar de avond van een bepaalde dag toe keerden de achtervolgers zegevierend huiswaarts. Tot aan hun oren vol met alcoholica en met navenant sterk verhitte geïmmodeeren. Zoals bekend een toestand die een helder oordeel wel eens in de weg kan

Het kapelletje bij de Bevende Hazelaar. Het boompje dat er nu staat is wat iel.

Foto van het internet geplukt. Bron onbekend.

staan. Onder degenen die terugkeerden bevonden zich ook enkele edelen en krijgslieden te paard. Daar was er eentje bij die wat van de rest was afgedwaald en die door de lokale bevolking uiterst wantrouwig werd aangekeken. Zijn taalgebruik was voor de eenvoudige boeren zo weinig vertrouwd en zijn kledij zo ongewoon dat er snel besloten werd dat men hier met een achtergebleven Oostenrijker moest te maken hebben. Eigenlijk zonder dat iemand kon zeggen hoe het was gebeurd, werd de vermeende „vreemdeling“ aangevallen, van zijn paard getrokken en zwaar mishandeld. Hij bleef dood achter. Toen kwam men tot inkeer. Wat had men gedaan! Was de man wel een Oostenrijker? Niemand die het wist want niemand kende hem. De mensen dropen af. Na hun wandaad sloten de boeren zich vol schrik op in hun huizen. Wanneer een tijd nadien de vader van de neergeslagen ruiter kwam vragen of men zijn zoon ergens had gezien, bleven zij zwijgen. Niemand had wat gehoord of gezien. Iedereen keek de andere kant op. Voordien reeds had men onder dekking van het donker het lijk naar de bossen gedragen en het daar in een diepe kuil begraven. Op het ongewijde graf plantte men een boom om de sporen van het graafwerk te camoufleren. Uit afschuw voor deze misdaad beven nu

nog steeds de blaadjes van de boom.

En nu even nuchter: de blaadjes van de boom staan op zulke lange steeltjes dat het minste windje volstaat om de bladeren te bewegen. Ze beven. Weer een mooi verhaal naar de vaantjes.

Het wordt ook wel eens op een andere manier verteld. De mij onbekende De Potter en Broeckaert schreven het, man en paard noemend, ergens als volgt neer:

„De gevechten die omtrent het einde der XVde eeuw in Vlaanderen, en voornamelijk noordwestwaarts van Gent, plaats hadden, ten gevolge der schending, door Maximiliaan van Oostenrijk, van het door hem te Brugge bezworen vredeverdrag, waren veelal vergezeld of gevolgd van gruweldaden, waaraan de soldaten der beide partijen zich plichtig maakten. De akkers werden plat getrappeld, de oogsten vernield, de landlieden uitgeplunderd. Deze laatsten droegen dan ook eenen onverzoenlijken haat tegen de vernietigers van hun welvaart en zeer dikwijls vond men, op afgelegene plaatsen, het lijk van eenen neergevel-den soldaat.

In één der gevechten, welke in de oogstmaand van 1491 dichtbij Gent geleverd werden, waren de benden van Engelbert, graaf van Nassau, door Maximiliaan als landvoogd over Vlaanderen aangesteld, verslagen en werden in de richting van Brugge door de Gentenaars achtervolgd. Een dezer laatsten had te Sleidinge zijne gezellen wat vooruit laten trekken en werd, alleen zijnde, door eenige met vorken en bijlen gewapende landlieden aangevallen. Het was de zoon van Philips van Kleef, bevelhebber der Gentenaars. Hij smeekte de Sleidingenaars hem het leven te sparen, hen trachtende te overtuigen dat hij niet tot de partij der landverwoesters behoorde. Een der aanvallers, van de rechtzinnigheid zijner woorden overtuigd, sprak voor hem bij zijne gezellen ten beste. (Zou vandaar mogelijk het spreekwoord ontstaan zijn: "Laat toch leven, 't kind van Kleven?"). Maar de meerderheid besloot, uit weerwraak over al de geledene schade, hem van het leven te berooven en weinige oogenblikken nadien was de ongelukkige jongeling een lijk.

Het duurde niet lang, of de gansche gemeente was van het feit onderricht en tevens met den stand van het ongelukkig slachtoffer bekend. Het lijk werd in eene looden kist gesloten en ter plaatse waar het gevonden was ter aarde besteld. Daarboven plantte men eene linde, waaraan het afbeeldsel van Onze Lieve Vrouw werd gehangen.

Men zegt dat, sedertdien, de schim van den vermoorde in donkere nachten aldaar

ronddwaalt en dat een hazelaarstruik, op den hoek van het kreupelhout daar dichtbij, als moest hij tot eeuwige getuige van de schrikkelijke moord strekken, gedurig in beweging bleef, zelfs bij volkomen windloosheid.

Aan dezen struik en aan de plaats zelve wordt sedert dien tijd den naam van Beveden Hazelaar gegeven. Vroeger, zegt J. Huyttens in zijne *Etudes sur les l1weurs [erreurs?], les superstitions et le langage de nos ancêtres*, was hier eene *wijdvermaarde bedevaart*“.

Zout en hout

Waarschoot is een plaats en tegelijk een gemeente in de provincie Oost-Vlaanderen. In de regio die als *het Meetjesland* bekend staat.

Waarschoot was lang helemaal ingesloten door bossen en moerassen. Dat maakte het dorp moeilijk bereikbaar en het bleef dus lang tamelijk geïsoleerd. Het is geen wonder dat het gebied onder die omstandigheden dunbevolkt bleef. In de 13^e eeuw begonnen de graven van Vlaanderen met de ontginning van de woeste gronden. Er werden wegen aangelegd en men bouwde enkele grote pachthoeven.

Doordat de zee lang, zeer lang geleden, hier nogal eens het land overspoelde, raakte de veenlaag verzadigd met zout. In de moeren werd dat turf gestoken. Gedroogd was het brandstof. Er was echter nog meer: wanneer het turf verbrand was, bleef het zout achter. Dat was handelswaar, uiteraard. Het is me echter een vraag hoe men er precies in slaagde het zout uit die asse te halen. Het zou me allerminst verwonderen indien er indertijd wel eens rare bestanddelen in het keukenzout werden aangetroffen. De alomtegenwoordige bossen leverden uiteraard ook hout dat kon verkocht worden. Alleen moesten al die goederen nog ergens raken waar er vraag naar was. Naar de stad Gent, bijvoorbeeld. Om dat mogelijk te maken werden een paar waterwegen gegraven. Dat klink gemakkelijk en overzichtelijk maar heden ten dage is het dat alleszins niet meer. De streek is zeer rijk aan allerlei waterpartijen en het blijft niet simpel om juist te bepalen naar welk watertje men ergens staat te kijken. Er zijn, bijvoorbeeld, de *Burggravenstroom* en het *Vaardeken*.

Wat er nog blijft van de Burggravenstroom

Dat waren lokaal de belangrijkste.

De Burggravenstroom werd destijds „Le Torrent des Châtelains“ genoemd. Die gaf Gent een uitweg naar zee. Het werd een waterloop met een bepaald ingewikkelde loop. Waar het hem hier om gaat is dat de Burggravenstroom in Kluizen een vertakking had die via het Leiken in Sleidinge naar Lembeke en tot in Kaprijke liep. De waterloop werd dan bevaren door platte schuiten die geladen met goederen zoals laken, appels, hout, turf en zout naar Gent voeren. Na de godsdienstoorlogen werd in 1618 het Kaprijks Vaardeken in de oude bedding van „den drogen vaart“ gegraven. Men hoopte op

die manier de economische activiteit terug aan te zwengelen. Helaas, het hoofdstuk van de bloeiende lakennijverheid was voorbij en de uitgeweken wevers en lakenhandelaars keerden niet meer terug.

In de boot genomen

Het *Bellebargiebos* is nu nog zo'n 80 hectare groot en het is bijzonder waardevol. Nu zowel als in het verleden. Tijdens de 15^e eeuw had dit bos een zeer belangrijke functie als leverancier van brandhout. Dat hout werd met trekschuiten of *bargieën* langs de Burggravenstroom, het Brakeleiken en de Lieve naar Gent gebracht. Aan de rand van het bos was een bel om zich aan te melden wanneer het de bedoeling was een vracht op te halen. En ziedaar: het bos kreeg de naam „Bellebargiebos“. Het gebied staat op Google Maps als de

„Kwadebossen“. Het is een oude benaming waarvan de oorsprong te vinden is in het feit dat het bos zeer dicht begroeid was. Tengevolge van het regelmatig oogsten van hakhout dat daarna weer uitbundig in dichte struiken begon te groeien was het moeilijk in het bos door te dringen.

Het Bellebargiebos ligt in Zandig Vlaanderen op een zogenaamd dekzandgebied. Naast het nabije „Het Leen“ is het Bellebargiebos zowat het enige grotere boscomplex in het dekzandgebied dat een onafgebroken voorgeschiedenis als bos heeft. Het wordt daardoor aangezien als oud-bos. Het vochtige, zure eikenbos werd nooit ontgonnen om er landbouwgrond van te maken. Het Bellebargiebos is natter dan de *Lembeekse Bossen*, omdat het niet op de stuifzandrug van Maldegem tot Stekene ligt maar lager. Ook doordat het vlakbij de Burggravenstroom ligt. Sommige van de eiken en de beuken in het bos zijn wel tweehonderd jaar oud. Bepaalde planten die er groeien zijn een indicator dat het wel degelijk om oud-bos gaat.

Behalve de Bellebargiebossen zijn hier in Waarschoot alles bijeen iets van 154 hectare bos bewaard gebleven. *De Stuiverbossen*, waar het traject ook even doorheen ging, zijn ongeveer 75 hectare groot en ze maken deel uit van het *Provinciaal Domein Het Leen*. Dat strekt zich ook uit over de gemeenten Eeklo en Oostwinkel.

Het dorp dat stad was

Sinds de fusies van gemeenten is Lembeke een deel van *Kaprijke*. Een beetje ongewoon is dat de fusiegemeente niet naar zijn grootste deelgemeente is genoemd. Het is namelijk zo dat Kaprijke bepaald kleiner is dan Lembeke. Het schijnt dat er nogal wat verzet tegen de fusie is geweest. Toen het niet mogelijk bleek ze te verhinderen en die hervorming van bovenaf werd opgelegd, heeft men zich beijverd om de fusiegemeente Kaprijke te kunnen noemen. Misschien dat daarbij gesteund werd op het verleden. Kaprijke is namelijk een dorp dat een stadhuis heeft. Raar toch? Logischerwijze heeft een dorp een dorps huis of een gemeentehuis. Toch mag een inwoner van Kaprijke terecht zeggen dat zijn dorp een

Zoek het Kaprijks Vaardeken. Eertijds een belangrijke waterweg!

stadhuis heeft. Dit komt doordat het daar vroeger echt wel een stad geweest is. Het kreeg zijn stadsrechten van gravin Johanna Van Constantinopel. De reden hiervoor was dat er in Kaprijke veel handel mogelijk was waarbij, onder andere, het Kaprijks Vaardeken een rol speelde. Die waterweg maakte het in zijn glorie tijd mogelijk dat wat in Kaprijke en omstreken werd geproduceerd, ook kon getransporteerd worden. Het moet dus wel zo zijn dat het Vaardeken een redelijk indrukwekkende vaarweg was. Al zou je dat nu niet meer zeggen. Wat er nog bestaat van het Vaardeken is al lang niet meer als een echte waterweg te herkennen. Laat staan dat het scheepvaart mo-

gelijk zou maken. Het is helemaal verland en dichtgegroeid. Godsdienstoorlogen maakten een einde aan de plaatselijk belangrijkste bron van welvaart: de lakennijverheid. Het Vaardeken verdween bijna volledig omdat het economisch vrijwel compleet onbelangrijk werd. Nu is Kaprijke geen stad meer. Er mogen immers geen twee steden vlak naast elkaar liggen en aan Kaprijke grenst de stad Eeklo. Tot spijt van wie het benijdt was die laatste altijd al belangrijker.

Al heeft Kaprijke geen dierentuin, toch is hier een leeuw geboren. De Vlaamse. Inwoner Hippoliet van Peene schreef hier de tekst voor het Vlaams-nationale volkslied.

Glorie en verval

In de 13^e eeuw schreef de stadssecretaris van Eeklo het volgende over Lembeke: „*Zandachtige en schrale bodem, heide en bossen, hobbelige wegen, kwijnende landbouw, gebrek aan volksnijverheid en armoede in de lagere stand.*“ Weinig flatterend. En toch! In tegenstelling tot de landbouw in dit schrale gebied bloeide de lakennijverheid in Lembeke in de 14^e eeuw. In 1352 besliste de Graaf van Vlaanderen dat Lembeke zijn eigen laken kon „loden“. Voordien gebeurde dat in Eeklo. Het loden was een aanduiding dat de kwaliteit van het laken aan vooraf gestelde normen voldeed. De keurmeesters of wardijns werden ingezworen met de eed: „...*alle laeckenen, die qualick gheverwet zijn, alle laeckenen, die te groff van hair zijn, ende alle onghelijcke laeckenen (...) onghesegelt te laeten.*“ Het zelf kunnen loden of zegelen was dus een niet onaardig voorrecht. De lakenweverij bracht Lembeke een tijdlang welvaart.

Van de vroegere heide blijft nog slechts een deeltje over. De heiderelicten die men nu nog aantreft in de kruidlaag duiden op een vroegere *wastine*. „Wastine“ of „wastina“ is een oud middeleeuws woord dat „onvruchtbare grond“ betekent. Hier is het een mengeling van grasland, heide, struweel en bos. Tegenwoordig worden opnieuw loofbomen aangeplant. Op bepaalde plaatsen probeert men deze heiderelicten weer tot bloei te brengen. Zo is hier en daar is weer struikheide aan te treffen. Vooral op plaatsen waar pas kort voordien bomen werden gekapt.

Een kijkje op de Lembeekse Bossen

De Lembeekse Bossen liggen verspreid over het grondgebied van Lembeke, Waarschoot, Sleidinge en Oosteecklo. Ze zijn eigendom van de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening. Overal komt men dan ook de geijkte bordjes tegen die aankondigen dat het hier om een beschermd gebied voor waterwinning gaat. Voor de landbouw betekent dat, onder meer, veel strengere normen voor de bemesting. Ook een willekeurig particulier die in het beschermde gebied resideert doet niet alles wat hij wil met zijn tuintje.

De Lembeekse bossen liggen op de reeds eerder genoemde, uitgestrekte

zandrug die loopt van Maldegem tot Stekene. Een overblijfsel van wat ooit een duinenrij langs een voorhistorische zee moet geweest zijn. Zeer oud is het huidige bos nochtans niet want het is in het begin van de 19^e eeuw door aanplanten ontstaan. Aan de zuidergrens van Oosteecklo loopt, doorheen het bos, de Antwerpse Heirweg. Een oude verbinding uit de 16^e eeuw tussen Antwerpen en Brugge. Een deel van de weg is nog tamelijk oorspronkelijk want niet verhard, een ander deel is met kasseien bestraat. De hele weg ligt op ongeveer 9 meter boven de zeespiegel. Het gebied moet overigens al reeds heel vroeg bewoning hebben gekend want er zijn hier verschillende paleolithische vuurstenen gevonden.

Nog een schoot

Ik was er al eerder gepasseerd maar dit keer kreeg ik ook de achterkant te zien van het kasteel van *Aveschoot*. Het toonde daar een allegaartje van allerlei gebouwen. Inbegrepen een paar torentjes. Ik denk dit keer ook de duiventoren uit de 16e eeuw gezien te hebben. Aan de voorkant is het kasteel een groot, wit gebouw dat ik niet naar behoren voor de lens kreeg door het overvloedige groen. Om niemand de aanblik van dit monument te onthouden heb ik dus even een plaatje geleend van het internet.

Naar verluidt gaat het hier om één van de best bewaard gebleven kastelen van het

De achterkant van het kasteel van Aveschoot

Het kasteel van Aveschoot aan de voorkant.
Foto van Flickr Aveschoot-d'Alcantara Auteur: Niels Vertongen

Meetjesland. Overigens ook het enige dat nog te vinden is in de fusiegemeente Kaprijke. Het heet een kenmerkend voorbeeld te zijn van een kasteel met een slotgracht er rond. Reeds in de Middeleeuwen diende het als heerlijke verblijfplaats van de heren van Aveschoot. Het huidige kasteel is omstreeks 1785 door de familie Schamp gebouwd in Lodewijk XVI-stijl. Op de plaats waar het oude kasteel heeft gestaan. Nu is het een gaaf voorbeeld van classicistische architectuur.

De dreef naar kasteel is lang en kaarsrecht. Ik liep echter eerst langs het pad dat de walgracht volgt. Dat is een deel van een oudere nog bestaande dreef. Het kasteelpark is dus nog steeds omringd met een flinke gracht. Men vermoedt dat het park halfweg de 19^e eeuw werd heraangelegd in een toen typische landschapsstijl. Ik kon het niet zien maar het schijnt niet van de minste te zijn. Het park omvat een grillig gevormde vijver, slingerende paden, gazons, nogal wat merkwaardige bomen en boomgroepen, een rozentuin, een vroegere moestuin met beschermende muur en een ijskelder. Enkele bomen zijn uitzonderlijk door hun afmetingen. Zoals een moerascipres met een omtrek van 491 centimeter. Verder bruine beuken met 628 en 424 centi-

meter omtrek. Een tamme kastanje is 424 centimeter dik.

De moestuin van het kasteel wordt niet meer gebruikt. Van de serres tegen de zuidelijke muur zijn alleen de fundamenteën nog bewaard gebleven.

Gelouterd door het vuur

In de oudejaarsnacht van 2001-2002 brandde de Sint-Ghislenuskerk van Waarschoot uit. Het was geen ongeluk. Geen dikke kaars die was blijven branden en die in het holst van de nacht was omgevallen. Nee, het was opzet. Een scholier uit het naburige Eeklo stak de zaak in de fik. De gevolgen waren niet mis: op de eerste dag van 2002 had Waarschoot geen kerk meer. Alleen nog een kerktoren.

Om de nood van de gelovigen te lenigen werd tijdelijk de Sint-Jozefskerk in Bellebargie in gebruik genomen als hoofdkerk. Die kerk had zichzelf eigenlijk al overleefd. Nadat de eredienst in de nieuwe kerk in Waarschoot zelf weer kon doorgaan, werd de hulpkerk niet meer gebruikt. Meer nog: ze werd zelfs ontwijd en aan de eredienst onttrokken. Het was zelfs de bedoeling dat ze werd afgebroken. Wat, zoals ik weer zelf kon vaststellen, nog steeds niet is gebeurd. De witte, vierkante toren is nog steeds van ver te zien.

Voor de nieuwe kerk werd een architectuurwedstrijd uitgeschreven die de titel „open oproep“ meekreeg. Het architectenbureau Stramien uit Antwerpen kreeg de opdracht toegekend. Zij klaarden de klus op een originele manier. Een deel van de ruïnes bleef behouden en achter het middenschip kwam een strakke nieuwbouw in wit beton. Terwijl de oude toren bleef dienen als hoofdingang van de kerk.

Of het tot stand komen van de nieuwe kerk al dan niet vlot is verlopen, is me niet bekend. Hoe dan ook, het is iets wat de patroonheilige Sint Ghislenus wel is toevertrouwd. Die werd immers aanroepen tegen onvruchtbaarheid en een moeilijke bevalling. Men offerde een rood lint en kreeg in de plaats een draagband die in aanraking zou geweest zijn met de draagband van de heilige die in Roisin bewaard werd.

Misschien dat Ghislenus ook iets kan doen aan het onvruchtbare brein van de pyromaan. Tenzij hij, Ghislenus, intussen al te zeer gesteld is geraakt op heel extreme vormen van devotie aan zijn adres. Met name in Wallonië gingen onvruchtbare vrouwen vroeger 's nachts naar de kerk alwaar ze met ontblote geslachtsorganen gingen leunen tegen de snuit van de beer aan de voeten van de heilige. In de hoop alsnog in verwachting te raken. Bestaat er ook zoiets als religieuze pornografie?

